

KI A PALÓC?

Ha azt a kérdést csak úgy általában tesszük fel, akkor mindenkinek klasszikus írónk, „a jó palóc”, azaz Mikszáth Kálmán neve jut eszébe. Valóban jól indult így a gondolat, hiszen alig volt valaki más aki többet tett volt a palócok népszerűsítéséért. Ha más semmit nem tesz, csak megírja halhatatlan elbeszélés füzérét benne a csodálatos alakokkal, jellemekkel már akkor is hálásak lehetnek neki a palócok kései leszármazottai. Ő azonban élete végéig vállalta a „palóc” mellék-nevet, nem hagyta el tájszólását és soha egy pillanatra sem felejtette el szülőföldjét s annak népét. Pedig ott nemcsak magyarok, de szlovákok is éltek máig érvényes példázatú tisztességes emberi kapcsolatokban.

Mikszáth elbeszéléskötete (1881-ben jelent meg) azért is fontos mű, mert akkoriban a palócság inkább gúnynév volt mintsem tudományos kutatás tárgya. Ő maga is írja valahol, de szinte napjainkig él a hagyomány, hogy ezt a megnevezést nemigen vállalták a helybeliek, főleg a nógrádi falvak lakói. Ha egy tudományos ember bekopog Rimócra azzal a kérdéssel, hogy vajon itt élnek-e a palócok, rögtön tiltakozik mindenki. Dehogy vagyunk mi palócok, Sipekre menjen, ők aztán azok. Sipekről elküldik őt Varsányba, Varsányból Órhalomba – senki nem akarja magára venni ezt a megnevezést.

Mindezt akár személyes példával is megerősíthetem, hiszen lévén nógrádi, salgótarjáni származású, beszélgetőtársaim gyakorta nekem szegeznek a kérdést: Salgótarjáni vagy? Érdekes, nem is érezni a beszédeden! S aztán rögvest hatásos mutatványba kezdenek, megpróbálják utánozni a palóc nyelvjárást. Jelezvé, hogy ők ezt mennyire értik: „Eén saógótarjónyi vagyok”.

Csak angliai intézetekben szerzett hidegvérem és kimagasló iskolázottságom tart vissza a kitörő nevetéstől: én még életemben nem hallottam így beszélni salgótarjánit. Kivéve persze ha az ember kiment a helyi piacra ahol valóban voltak ízesen beszélő parasztok. De már a gyári munkások sem beszéltek így, inkább lehetett ott német és szlovák szót hallani, jelezve milyen nagy kohóból égették össze a Monarchia vas-birodalmát. (Ami elég törekeny vasnak bizonyult).

Mindez úgy jutott eszembe, hogy a napokban vastag borítékot hozott a posta s benne örömmel fedeztem fel a hosszú évtizedek óta készülő Palóc monográfia első kötetét. (Örömet némileg lerontotta a csúnya és nyomdailag is gyenge minőségű borító látványa.)

Annak idején – tíz éve már – magam is belekóstoltam a palóc kutatás lépesmézébe. Nem is csoda, hogy olyan sokan ragadtunk rá, hiszen egyik legjellegzetesebb és leghíresebb népcsoportunk ez. Így hát többszörös elfogultsággal tudom ajánlani ezt a munkát elolvasásra bárki-nek. Nem könnyelmű kijelentés ez, hogy bárki-nek, mert már az első kötet is javarészt „olvasható” ami egy tudományos igénnyel megírt és szakmai apparátussal rendelkező szakmunkánál a legnagyobb dicséret lehet.

Kiváltképpen így van ez az első fejezeteknél. Kósa László összefoglalja a palócok néprajzi kutatásának történetét az 1960-as évekig bezáróan. Számunkra is érdekes adata, hogy Pápáy

Sámuel volt az első, aki az 1808-ban megjelent magyar irodalom történetében a palócok kutatásának fontosságáról ír megemlítve többek között „tsudálatos és írás által alig előadható szövegeket.” A sor aztán innen kezdve hosszú: amatőrökön, dilettánsokon át vezet a korszerű tudomány korszerű eszközeit felhasználó tudósokig – s ami érdekes, hogy szinte valamennyien egymásnak ellentmondó eredményre jutnak.

Mindezek tisztázását és egyértelművé tételét bízták a kutatás szervezői Bakó Ferencre, aki egy életet áldozott a palócság néprajzi kutatásának. Ő írta ebben a kötetben az egyik legfontosabb alapfejezetet a palóc néprajzi csoport eredetéről, etnikai összetevőiről. A sokoldalúan megfogalmazott tanulmányban olyan lényeges és a palócság „titkának” megfejtésén túlmutató kérdésekkel is találkozunk, mint a Felföld népeinek története a honfoglalás előtt, s itt szó esik a ma is sokat vitatott történelmi szakkérdésekről. Nem kevésbé érdekes a honfoglalás etnikai vonatkozásait bemutató összegzése sem ebben a fejezetben.

S hogy ne csigázzam tovább az érdeklődést, hogy valójában kik is a palócok, Bakó Ferencet idézem, aki ezt így summázta: „A palóc néprajzi csoport alaprétege tehát türk, kumán eredetű népelemek elmagyarosodott együttese, amely rátelepült egy kisebb létszámú és etnikailag megosztott szláv népességre. A kölcsönös asszimiláció eredményeként korunkban a palócság nagyobb részt a magyar és kisebb részt a szláv népek kultúrájának, etnikus tulajdonságainak örököse, és mint ilyen, átmeneti népcsoport. Történelme és évezredek kapcsolatai a közvetítő, az összekötő nép szerepét jelölik ki számára.”

A dolog tehát eldöntött de ne gondolja senki, hogy a helyzet továbbra is egyszerű. A palóc-centrum Nógrád, Heves, Borsod megyékben található, 20 községén kívül jelentős palóc kirajzások emlékei vannak még Pest megyében, Dél-Hevesben, a Jászságban, a Kiskunságban, Dél-Pest-megyében, Bács-Bodrogon, de Paládi Kovács Attila ír még a borsod-hevesi síkság, a nagykunság, a Tiszazug, a Körös-Maros köze és a Bánság palóc vonatkozásairól is. (Kezdek büszke lenni palóc mivoltomra, amit korábban ugyan nem vállaltam, de így mindjárt más a helyzet . . .)

A kötet végén két olyan tanulmányt találni, amely már átvezet a részmunkák sorába a korábbi összefoglalók után. Balogh Lajos a palóc nyelv-járásokat dolgozta fel, míg az embertani képet Henkey Gyula mutatja be.

A több megye és intézet összefogásával megjelenített kötetet 1989-ben Egerben adták ki. Bízást bízhatunk benne, hogy hamarosan megjelenik a második kötet is. S a nagy munka alapján abban is reménykedhetünk, hogy ez az „originális népfaj” tovább gazdagítja a magyar népi kultúrát, s alaptalan lesz Mikszáth félelme, aki így írt 1880-ban: a palócság „szaporátlan-ságánál fogva most kiveszőben van, egy-két század múlva csak nyoma lesz, hogy volt, most elnyelik a hegyek, illetőleg a tótok, akik közé be van ékelve, s akik folyton terjeszkednek, úgy-hogy némely palóc falu csak a Harmos Statisztikában létezik.”